

Amèrica Central: Els desastres no són naturals

Fons Menorquí de Cooperació

"Te cuento que está lloviendo sin parar, ahora estamos metidos, toda la región centroamericana, en la onda tropical nº 37, que producirá lluvias durante varios días, que ya hoy han comenzado y fuerte. La situación está difícil. Muchas familias están aisladas, otras han podido ser evacuadas y llevadas a refugios. El lago de Managua está a punto de alcanzar la altura del año pasado por efecto del huracán y por lo tanto más familias deberán ser evacuadas. Las carreteras están en muy mal estado y los caminos rurales dejaron de existir. Siempre llueve sobre mojado".

Carta escrita el dilluns 4/10/1999 des de l'oficina de la Confederació de Fons a Managua:

A Nicaragua i al sud de Mèxic milers de persones tornen estar enmig del carrer, sense casa i sense menjar. Els rius, de nou, es desborden, els camins s'esborren i els ponts cauen. Sis dies seguits de pluja a Mèxic han causat fins ara (7/10/99) 50.000 damnificats a Tabasco, 70 pobles incommunicats a la serra de Puebla i 40 cases enterrades davall el fang a Puebla.

Com curar una terra ferida?

Les preguntes són inevitables: Què pot fer la societat civil davant un desastre rera un altre? Són naturals les catàstrofes? Per què després d'anys de rebre ajudes els més pobres continuen patint? És que sempre plou damunt banyat? Què s'ha d'aprendre del dol i el patiment? Com curar una terra ferida?

Per contestar-les i per aprendre les lliçons deixades pel Mitch, els membres de la Xarxa Nicaragüenca per la Democràcia i el Desen-

volupament Local van promoure un fòrum de reflexió (29/1/99) on hi van participar 112 representants d'organismes governamentals i no governamentals, nacionals i internacionals, i especialistes en el tema. Del fòrum n'ha sortit un llibre on s'exposen les conclusions, que resumim en els següents apartats.

Nicaragua, un país d'alt risc

Nicaragua, pel seu entorn geotectònic és un país d'alt risc, un territori fràgil exposat a constants desastres naturals:

- Situació permanent d'amença sísmica
- Situació permanent d'amença volcànica.
- Situació d'amença estacional d'inundacions, huracans i tormentes tropicals.

Com ells diuen: *"Sólo nos falta que nos caiga un meteorito"*.

En els darrers 31 anys aquests fenòmens naturals han provocat més de 13.000 morts, 20.000 lesionats, 1.000 desapareguts i la destrucció de 200.000 vivendes. L'economia nacional ha perdut més de 6.000 milions de dòlars i s'han destrossat explotacions agràries així com infraestructures socials i productives. Només el Mitch va provocar unes pèrdues materials superiors al 75% del PIB i va destruir el 22% de la superfície cultivada.

Els desastres no són naturals

Però un desastre només es dona quan interaccionen dos elements. D'una banda, un fenomen geofísic extrem. De l'altra, una comunitat vulnerable. El desastre no és el fenomen natural en sí, sinó la interacció entre el fenomen i un entorn humà incapaç d'afrontar-lo. L'acció humana no pot evitar els fenòmens naturals, però sí que pot reduir la vulnerabilitat d'una comunitat. Per açò la forma més realista de prevenir els desastres és actuar damunt la vulnerabilitat dels ciutadans.

Un fet demostra que els desastres no són naturals: El 1985 a Japó, el promig anual de morts degut a fenòmens naturals violents va ser de 63 persones. A Perú, amb una incidència semblant de fenòmens, el promig va ser de 2.900 persones.

Per què es vulnerable Nicaragua?

Nicaragua és vulnerable pel predomini d'uns models de desenvolupament

que han duit a l'exploració de les terres, els boscos i els rius sense tenir en compte la seva capacitat. L'agricultura extensiva ha provocat la deforestació del país i, per tant, la disminució de la capacitat d'absorció de la terra i les inundacions. S'han deforestat les zones de León i Chinandega per mor de les extensions de cotó. També el nord de Nicaragua on els antics pinars de Las Segovias han desaparegut. I amb la deforestació, els 18.000

També és vulnerable perquè la seva economia necessita de les ajudes internacionals de les que depèn fins i tot l'estabilitat de la moneda. Unes ajudes que no serveixen de res si no van acompanyades de processos democràtics, justícia social, transparència, respecte als drets humans, descentralització i participació ciutadana.

A l'intervencionisme estranger s'hi afegeix la complaença d'uns

incendis que l'abril del 99 han cremat 150.000 hectàrees de boscos.

La població paga la degradació de la naturalesa amb un preu, les vides humanes, que mai és incorporat als indicadors econòmics de progrés d'un país.

Nicaragua és vulnerable perquè està sobmesa als plans d'ajustament estructural dels organismes financers internacionals. Uns plans que promouen l'apertura del mercat per afavorir una inversió estrangera amb la que l'economia nacional no pot competir. Uns plans que han provocat un gran deute social en salut, educació i benestar. La població és vulnerable perquè és pobre. Avui un 80% de la població viu en la pobresa i un 70% està en atur. Els pobres no poden triar el lloc per viure i han d'habitar a assentaments no planificats i desordenats.

governants acostumats a dissenyar polítiques a curt termini, populistes i immediatistes, emparades en un ambient de polarització política i clientelisme. Tot plegat provoca el que els membres del Fòrum anomenen vulnerabilitat política.

La població nicaragüenca és vulnerable perquè les institucions públiques enfronten els desastres amb polítiques de resposta immediatista i no de prevenció. No hi ha plans territorials per determinar els usos del sòl urbà. El personal format en la matèria és insuficient, rotatiu i inestable. No s'han fet Anàlisis de Vulnerabilitat ni estudis d'Avaluació de Danys i la carta geològica nacional no està actualitzada. Tampoc existeix una delimitació de la responsabilitat legal de les diferents institucions responsables de l'atenció als desastres.

I el que és pitjor, si es fan estudis, el govern no els dóna la difusió necessària, com va passar amb el Mitch, en què les alcaldies no havien rebut ni un paper. Immersos en el desastre i sense accés a les imatges que ens van arribar a occident, no van saber què estava passant fins uns dies després.

És vulnerable perquè no hi ha una resposta institucional per ajudar a la recuperació emocional de milers de persones que estan en situació de dols successius o superposats produïts per la pèrdua de cases, familiars o amics, la manca de feina, la pobresa, les guerres, les sequeres. Com pot la gent afrontar nous traumes quan els anteriors no han estat elaborats? No existeix cap sistema d'atenció a la salut mental als hospitals. Quins efectes té aquesta situació en la vida social del país?. Aquest desampar duu a la immobilització personal i col·lectiva i crea una cultura social on predominen el fatalisme i la desmotivació. Una cultura que se sobreposa a la de les grans masses d'exclusos que mai han tingut l'opció de decidir res i que han configurat un sistema de creences on no hi cap la prevenció sinó la resignació. Aquest sistema configura l'anomenada cultura de la pobresa, que no es manifesta en altres setors socials minoritaris com els productors rurals, en qui predomina una actitud de previsió.

De la vulnerabilitat a la sostenibilitat

Tal i com s'ha vist, una societat és vulnerable en la mesura que és insostenible. Els membres del fòrum proposen reduir la vulnerabilitat aplicant un model de desenvolupament sostenible a escala local, nacional i internacional.

Nicaragua tindrà un desenvolupament econòmic sostenible quan el model d'explotació dels recursos naturals (boscos, aigua) permeti curar la terra ferida i retornar-li allò que se li ha pres. Quan

la degradació ambiental s'incorpori als indicadors econòmics del país. Quan es facin estudis de les limitacions del territori per ajustar l'activitat productiva (sectors agrari i forestal) a un ús racional dels recursos.

Nicaragua serà políticament sostenible si s'enforteix el diàleg entre el govern i la societat civil a fi d'arribar a un pacte social que transcendís l'alternabilitat de les administracions. Si s'entén el municipi com la unitat política bàsica de la democràcia, de forma que esdevengui l'eix de la reconstrucció nacional i de la planificació del desenvolupament a seguir.

Per tal d'aconseguir-ho, els membres de la Xarxa reclamen uns recursos que la Constitució els atorga però que el Govern es nega a transferir. Dels 147 municipis de Nicaragua, 106 tenen menys d'un milió de còrdoves a l'any i hi ha alcaldies que no poden ni pagar al batle o el personal està mesos a cobrar. Demanen que es creïn xarxes de suport social per facilitar processos comunitaris i potenciar els recursos humans locals que els permetin resoldre els seus problemes.

El Mitch va mostrar la incapacitat del govern per actuar. Durant els primers dies, alts funcionaris del govern van tenir la barra de dir que Nicaragua no necessitava aliments ni suport exterior perquè tenien de tot. Formava part d'una política que centralitza els recursos a la Managua acomodada mentre els problemes estàn descentralitzats. De fet, van ser les alcaldies les que van organitzar el control dels combustibles, l'aigua potable, dels aliments i els refugis.

Prevenir és anticipar el futur per poder influir en ell. El fòrum proposa crear un Consell Nacional per planificar un programa de prevenció de desastres que exigeixi estudis dels factors de risc geodinàmic als projectes de crei-

xement urbà, i que defineixi àrees no urbanitzables. Que exigeixi una gestió transparent de l'ajuda internacional. I la creació d'un Sistema de Defensa civil on hi participarien tots els nivells de l'administració, les ONG i població en general.

S'haurien de crear xarxes de monitoreig geodèsic que poguessin mesurar els riscos a les localitats on hi ha esllavissaments. S'hauria d'institucionalitzar una cultura preventiva que pogués ser assimilada per tothom. Per tot açò demanen que als pressuposts generals de Nicaragua hi hagi una partida per enfrontar situacions catastròfiques.

Finalment, proposen la creació d'un sistema de salut integral que inclogui l'atenció als traumes psicològics per convertir la crisi en una oportunitat per al creixement personal i per afrontar els patiments del futur.

Conclusió

El llibre conclou amb aquestes paraules:

El reto es convertir la tragedia en una oportunidad para transformar Nicaragua, pero para transformar Nicaragua debemos comenzar con transformarnos nosotros mismos... Apenas se registra un consenso mínimo de treinta años de estabilidad... Debemos transformarnos hacia una cultura de cooperación, de tolerancia, de diálogo. □

FONTS:

Huracán Mitch. Reflexiones y lecciones.. Memorias de un foro desde la sociedad civil Red Nicaragüense por la democracia y el desarrollo local.

Fernando Goitia

Nicaragua, contra sí misma. El País, 18/7/99.